

Een weg tot imaginatie,
inspiratie en intuïtie

De grenzen voorbij

In de voordrachtencyclus *Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap*¹ beschrijft Rudolf Steiner voor de moderne wetenschap een geesteswetenschappelijke weg, die ertoe kan leiden het geestelijke in een natuurverschijnsel nader te komen. Deze weg wordt beschreven als bestaande uit twee oefengebieden, die onderling verweven zijn.

Natuurwetenschapper Kees Veenman laat in twee artikelen zijn licht hierover schijnen. Deze maand deel 1.

Tekst: Kees Veenman

In het eerste oefengebied richt men zich op de zintuiglijk waarneembare wereld. Dit heeft als doel: de typerende karakteristieke dynamiek van een natuurverschijnsel (ook wel ‘gebaar’ genoemd) leren kennen. Zodra de zon bij de zonsopkomst bijvoorbeeld geel kleurt, heeft dit geel een stralende gestalte². Deze waarnemingen worden eerst zo intensief mogelijk opgenomen, waarbij het voorstellingsleven zwijgt. Met de waarneming worden uitsluitend begrippen verbonden, die helpen de waarnemingen te ordenen. Elke vorm van speculatief denken wordt teruggehouden. Deze resignatie is nodig om de gebaren die in de natuurverschijnselen tot uitdrukking komen, te leren zien. Rudolf Steiner beschrijft dit als het gebied van het fenomenalisme, waarbij het denken zodanig beoefend wordt, dat het zich slechts richt op het karakteristieke van het fenomeen en het oergebaar of de idee, die zich hierin uitspreekt. De intensieve studie van de *Filosofie der Vrijheid* is een andere methode om dit gezuiverde denken te ontwikkelen³. Dit zuivere denken leidt uiteindelijk ertoe dat de

gebaren in het fenomeen een taal gaan spreken en wij in staat zijn deze gebarentaal te kunnen aanhoren: het inspiratieve waarnemen.

Vraagpijn

Zoals in sprookjes elke Hans op weg is een Johannes te worden, om uiteindelijk, net als de evangelist, in woord en daad te getuigen van een geestelijke werkelijkheid, zo kunnen wij als fenomenoloog getuige worden van het wezenlijke dat zich in natuurverschijnselen uitdrukt.

In eerste instantie beleef je echter aan een karakteristiek gebaar van een fenomeen dat het wel iets wezenlijks uitdrukt, dat het iets te zeggen heeft, maar dat je doof bent voor wat daar klinkt. Je ervaart dat je niet beschikt over het innerlijke orgaan om te kunnen aanhoren. Dat is een hele concrete en niet gemakkelijke ervaring, die zich kan omzetten in een vraag waarop vaak lange tijd geen antwoord komt. Toen ik tegen Dick van Romunde eens verzuchtte op bepaalde vragen na tien jaar nóg geen antwoord te hebben⁴, stelde hij me gerust: “Nu, na dertig of

veertig jaar, krijg ik op enkele vragen een klein beetje antwoord.” Toen dacht ik: ja, Goethe zei het al, je moet de vraagpijn kunnen uithouden!

Maar juist deze vraagpijn kan ons attent maken op de noodzaak een tweede oefengebied te gaan onderzoeken, een gebied in het innerlijk van de mens. Aan het kruis stonden aan weerszijden van Christus Maria en Johannes. Waar Johannes van Christus kon getuigen, bewaarde Maria de gebeurtenissen in haar hart. Zij ging de weg naar binnen. In onze tijd zullen we die weg eerst moeten gaan, een weg die leidt tot imaginerende waarnemingen en eerst dan komen inspiratieve waarnemingen binnen ons bereik. Bij het komen tot dit tweede gebied gaat het kort gezegd om het verinnerlijken van de fenomenen. Ook de gebaren, die een taal spreken die we (nog) niet verstaan, worden verinnerlijkt. Daarbij kan men drie stappen onderscheiden:

Het begint met het zoeken naar *symbolische beelden* bij de waarnemingen van het fenomeen, die meer zijn dan een oppervlakkige analogie. Bij sommige van die beelden kun je ervaren dat ze meer de kern raken dan andere. Bij het stralende geel kun je als symbolisch beeld bijvoorbeeld op een vuurtoren komen, waarvan het stralend licht naar alle kanten gaat. Ook kan het fenomeen vanuit een enkel

zintuig worden opgebouwd en zo komen tot een *tastbeeld* of een *warmtebeeld*.

De kunstzinnige verwerking van de fenomenen, zoals dat zo mooi in het werk van Jochen Bockemühl⁵ kan worden aangetroffen, helpt ook om de fenomenen dieper op te nemen. Of het nu gaat om tekenen, schilderen of dichten naar aanleiding van de waarnemingen, steeds zullen we het fenomeen in een vollere rijkdom in ons kunnen opnemen, dan wanneer we de verschillende facetten van het verschijnsel alleen met begrippen benoemen. Zo kun je met geel schilderen en merken dat het vervloeien wil. Wat gebeurt er als ik een scherp begrensd geel tegen zwart schilder? Dan knalt het stralend geel tegen het zuigende duister. Vervolgens moet de waarnemingsinhoud verder worden verinnerlijkt door de innerlijke nabootsing van de fenomenen te versterken. Voorbij de waarnemingen van tast, reuk en smaak moeten we doordringen tot de veel dieper liggende waarnemingen van de bewegingszin, de evenwichtszin en de levenszin. De meer aan de oppervlakte van de ziel liggende waarnemingen van tast, reuk en smaak dringen zich sterk aan ons op. Voor het bewust ervaren van beweging, evenwicht en leven is het nodig (invoelend) verder naar binnen te reiken. Leef je je op deze wijze in, in de stralende gestalte van het eerder geschilderde geel, dan merk je dat waar het geel lichter van tint wordt,

het zachter, teerder wordt en ook kwetsbaarder voor de kleinste vervuiling. Het teerste geel vertegenwoordigt een grote zuiverheid.

Oerbeelden

Bij de meditatieve verwerking van deze waarnemingen duiken dan – vaak pas na lange tijd – innerlijke beelden op, die een toenemend imaginerend karakter kunnen hebben. Over de wijze waarop men de imaginerende kwaliteit van deze beelden kan beoordelen, zegt Rudolf Steiner: “Dan zal men wat zich daar vertoont aanvankelijk beleven als een imaginerend beeld van het innerlijk. En het is niet voldoende dat we een uiterlijke, plastisch-ruimtelijke vormvoorstelling hebben, het is voor deze oefening pas voldoende dat we een levendige vormvoorstelling hebben, dat we geleidelijk hoe dan ook al het ruimtelijke in deze imaginatie kunnen overwinnen en kunnen onderduiken in iets intensiefs, iets wat uit zichzelf werkzaam is”.⁶ Een voorbeeld is, dat je zo naar een in een levendig magenta geschilderd schilderij leert kijken dat je je in de kleur begeeft. Je bent dan geen toeschouwer meer, maar je voelt je omgeven door een levendig beweeglijke ruimte. ■

(wordt vervolgd)

Noten

¹ Rudolf Steiner, *Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap*, Vrij geestesleven, Zeist, 2002.

² De voorbeelden in dit artikel zijn van mijzelf. Zij zijn als illustratie bedoeld en daarom kort gehouden.

³ Rudolf Steiner maakt in de achtste voordracht erop attent dat het intensief en herhaald bestuderen van de filosofie der vrijheid een zogeheten zuiver denken tot stand brengt, dat uitstijgt boven het voorstellende fysiek-zintuiglijke denken en zo algemene samenhangen vindt die een bestaan hebben onafhankelijk van de fysiek-zintuiglijke indrukken. Vervolgens kan dit denken tot orgaan worden voor wat Goethe noemde *anschauende Ur-teilskraft*, het kunnen herkennen van de idee in het fenomeen tijdens het kenproces.

⁴ Het moge duidelijk zijn dat ik het hier heb over verrijkende vragen naar het wezen dat bij het fenomeen hoort. Op minder verrijkende vragen vindt men natuurlijk eerder antwoorden.

⁵ Zie bijvoorbeeld *Erwachen an der Landschaft*, Jochem Bockemühl.

⁶ Zie noot 1, 6^e voordracht, p. 90 en 91.

